

С. В. ВОЛИК

ВПЛИВИ СПОРТИВНИХ МЕГАПОДІЙ У ПРОЦЕСІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ “ПОЛЮСІВ ЗРОСТАННЯ” ТА “ОСЕЙ РОЗВИТКУ”

Розкрито питання зростаючого наукового інтересу до організації і проведення спортивних мегалодій у сучасному світі, а також проаналізовано здійснюваний ними вплив на приймаючі міста і країни, що набувають значення “полюсів зростання” та “осей розвитку” у процесі підготовки до міжнародних спортивних змагань.

Ключові слова: “постіндустріальний” розвиток, регіональний розвиток, рівень розвитку міської інфраструктури, спортивні мега-події, наукові дослідження мега-подій, вплив мега-подій, управління мега-подіями.

The article poses the problem of growing scientific interest to organizing and holding of sports mega-events in the modern world. The author analyzes their impact on host cities and countries that are taking the value as “growth poles” and “axis of development” in the process of international sports events preparation.

Key words: 'Post-industrial' development, regional development, the level of urban infrastructure development, sports mega-events, scientific research of mega-events, the impact of mega-events, mega-events management.

Ключовою тенденцією сучасного світу, що глобалізується, є динамічне прискорення соціально-економічних змін та пошуки адекватних соціальних технологій і механізмів державного впливу для забезпечення стабільності і пропорційності в розвитку територій. Усе це змушує науковців до виявлення базової моделі територіальної організації сучасної держави та “точок зростання” окремих територій і країн у цілому, осмислення взаємодії ринкової самоорганізації і адміністративних методів у забезпеченні цивілізованих відносин у суспільстві, аналізу значущих подій щодо їх сприяння сталому соціально-економічному розвитку.

Узагальнення, що стосуються визначних спортивних подій світового значення (мегалодій), таких як Олімпійські ігри, чемпіонати світу і Європи з футболу та викликаних ними ефектів у процесі підготовки і проведення, знаходимо в публікаціях окремих західних фахівців (Дж. Аллен, Р. Баад, С. Джонс, Д. Дрідж, С. Ессекс, Г. Кларк, Е. Касімати, І. Макдоннелл, У. Манценрейтер, В. Матесон, Дж. Мейр, У. Менніг, У. О’Тул, К. Робертс, Е. Роуз, М. Рош, М. Уїтфорд, Ф. Хагн, Р. Харріс, Й. Хорн, Б. Чалклі, С. Шиманські, М. Шпігель та ін.). Проте поза увагою українських дослідників у сфері науки державного управління залишається пошук ефективних механізмів регулювання розвитку фізичної культури і спорту в нових соціально-економічних умовах, а також місця і ролі крупних міжнародних спортивних змагань у забезпеченні сталого регіонального розвитку.

Отже, метою статті є дослідження спортивних мегаподій як дієвих чинників у формуванні територіальних “полосів зростання” та “осей розвитку” в сучасній державі.

Місце і роль визначних міжнародних подій у сфері економіки, політики, культури, спорту щодо розвитку окремих міст, регіонів і країн можна з'ясувати, якщо звернутися до історії осмислення проблеми суспільного розвитку.

Основні ідеї сучасної концепції постіндустріального суспільства аналізуються у працях відомих західних фахівців Д. Белла, Дж. Гелбрейта, В. Ростоу, Э. Тоффлера та ін. Значний внесок у розробку основних положень економічної складової теорії постіндустріалізму зробили В. Геєць, В. Полтерович, А. Чухно та багато ін.

Задля з'ясування спільних теоретичних положень різноманітних шкіл та напрямків наукових досліджень у рамках концепції “постіндустріалізму” розглянемо її загальну еволюцію.

У 60-ті рр. ХХ ст. виникли теорії “індустріального суспільства” (хоча сам термін застосовувався ще А. Сен-Сімоном та О. Контом) і “неоіндустріального суспільства” (Дж. Гелбрейт, В. Ростоу, Ж. Елльоль), де акцентується увага на ролі науки та технології, специфічних особливостях “суспільства споживання” як провідних чинників механізму соціально-економічного розвитку. У 1970-ті рр. з'явилася теорія “постіндустріального суспільства” Д. Белла, що ґрунтується на концептуальних ознаках професійної стратифікації, інтелектуальних технологій, переважанні ролі послуг над товарами і зростанні ролі знання. На схожих теоретико-методологічних засадах базується і теорія “суперіндустріальної цивілізації третьої хвилі” Е. Тоффлера.

Наприкінці 70-х та в 80-ті рр. ХХ ст. концепція “постіндустріалізму” набула подальшого розвитку в теоріях, що постулювали генерування, обробку та передачу інформації в якості джерела зростання економічної продуктивності та головного рушія суспільного розвитку: “інформаційного суспільства” (Т. Умсао, Дж. Ходжсон), “економіки знань” (Ж. Сапір, В. Іноземцев), “індустрії знань” (Т. Махлуп), “електронно-цифрового суспільства” (Д. Танскотт) тощо.

Усі вищезазначені теорії серед головних відмінностей “постіндустріального” суспільства від “індустріального” називають: економічні – рух від виробництва “благ-товарів” до виробництва “благ-послуг”, а згодом і “благ-інформації (знань)”; соціальні – зміну структури суспільства та характеру праці; технологічні – зміну “технологічних укладів”; політичні – розвиток глобальних політичних мереж; культурологічні – взаємовплив культур та ін. [2, с. 56; 3, с. 5].

Зазначені зміни розглядають і питання просторової організації економіки, що осмислюються в економічних теоріях регіонального розвитку.

Найбільш широке визнання серед теорій просторової організації економіки одержала теорія полюсів зростання французького економіста Ф. Перроу. В її основу покладено уявлення про провідну роль галузевої структури економіки та, у першу чергу, провідних галузей, що створюють нові товари і послуги. Центри і ареали економічного простору, в яких

розміщуються підприємства провідних галузей, стають “полюсами тяжіння” факторів виробництва, оскільки забезпечують їх найбільш ефективне використання. Це спричиняє концентрацію підприємств і формування “полюсів економічного зростання” [1].

Ще один французький дослідник Ж. Будвіль прагне довести, що в якості “полюсів зростання” можна розглядати не тільки сукупності підприємств провідних галузей, але й конкретні території, що виконують в економіці країни або регіону функцію джерела інновацій і прогресу. За визначенням Ж. Будвіля, “регіональний полюс зростання” являє собою комплекс галузей, що розвиваються і розширюються, розміщені в урбанізованій зоні та здатні викликати подальший розвиток економічної діяльності в зоні свого впливу. Таким чином, “полюс зростання” можна трактувати як географічну агломерацію економічної активності або як сукупність міст, що володіють комплексом виробництв, які швидко розвиваються [Там же].

Х. Ласуен у своїх працях деталізував положення про “полюси економічного зростання”. Відповідно до його доповнень: 1) “полюсом зростання” може бути регіональний комплекс підприємств, пов’язаний з експортом регіону; 2) система полюсів і кожний з них окремо розвиваються за рахунок імпульсів, породжених загальнонаціональним попитом, що передається через експортний сектор регіону; 3) “імпульс зростання” передається другорядним галузям, а також географічній периферії за допомогою ринкових зв’язків між підприємствами [Там же].

Теорія полюсів зростання отримала розвиток у роботах П. Потье про “осі розвитку”. Основна ідея полягає в тому, що території, розташовані між полюсами росту і які забезпечують транспортний зв’язок, одержують додаткові імпульси росту завдяки збільшенню вантажопотоків, поширенню інновацій, розвитку інфраструктури. Тому вони перетворюються у своєрідні осі розвитку, що визначають разом з полюсами зростання просторовий каркас економічного зростання великого регіону або країни [Там же].

Що стосується якості регіонального розвитку, то, згідно з теорією постіндустріального суспільства Д. Белла, не лише в окремих країнах, а й в окремих регіонах економічний розвиток проходить три основні стадії зростання (доіндустріальну, індустріальну та постіндустріальну). Причому, домінуючими галузями в доіндустріальну добу вважаються видобувні галузі, сільське господарство, рибна, лісова і гірничодобувна промисловість, в індустріальну – переважають переробні галузі (машинобудування, легка і харчова промисловість), у постіндустріальну – наука, освіта, торгівля, фінанси, страхування, охорону здоров’я [3; 4].

У містах і регіонах, що знаходяться на різних стадіях розвитку, відбуваються різні за своєю сутністю процеси, і до них можуть бути застосовані різні технології та механізми управління процесом соціально-економічного розвитку [3]. Так, на стадії індустріального розвитку в містах або регіонах домінують провідні галузі, “локомотиви індустрії”, які створюють так званий мультиплікативний ефект і визначають увесь хід

розвитку міста або регіону в цілому. Провідна галузь, в основному, створює робочі місця, а вся інша інфраструктура міста “обслуговує” основне виробництво. За таких умов нерідко формуються міста з моногалузевою структурою, коли одне або декілька підприємств однієї галузі визначають стан економіки та соціальної сфери всього міста [3].

На постіндустріальній стадії розвитку міста або регіону головним чинником, що визначає його добробут, стає рівень розвитку міської інфраструктури: доріг, зв'язку, житлового сектора, сфери послуг та індустрії розваг, а також забезпеченість міста кваліфікованими кадрами. До зазначеного слід додати й те, наскільки вся інфраструктура міста здатна прийняти нові види бізнесу і нових мешканців, наскільки швидко і ефективно може вся міська інфраструктура пристосуватися до нових умов, – усе це визначає конкурентоспроможність і потенціал розвитку постіндустріального міста [Там же].

В умовах переходу міст Західної Європи та Північної Америки у постіндустріальну стадію розвитку виникає феномен мега-подій, оскільки в цей час, на думку С. Ессекса і Б. Чалклі, виникає необхідність пошуку нових можливостей для компенсації втрачених виробничих потужностей й, відповідно, значного зниження прибутків для приватного сектора та надходження коштів до муніципальних бюджетів [12].

Стрімке зростання популярності різних міжнародних подій, організованих у світі в другій половині ХХ ст., з точки зору Дж. Аллена, У. О'Тула, Р. Харріса та І. Макдоннелла, було спричинене, окрім іншого, збільшенням часу дозвілля і розміру доходів населення планети, насамперед, економічно розвинених країн [5]. А починаючи з 1980-х рр., як вважають Дж. Мейр і М. Вітфорда, національні уряди економічно розвинених країн світу стали більш серйозно сприймати потенціал мегаподій щодо їх можливості генерувати позитивні впливи на розвиток території [20].

Незважаючи на поширене на рубежі ХХ-ХХІ ст. переконання відносно того, що подальше поширення та вдосконалення інформаційно-комунікаційних технологій призведе до неминучої “смерті відстані”, що стане ознакою закінчення ери міжнародних подорожей, фактично відбулося збільшення кількості подібних поїздок і стрімка популяризація масштабних мегаподій з розширенням їх можливостей щодо глобальної взаємодії [7]. Несподівано виявилася надзвичайна затребуваність глобальних подій у сучасному глобалізованому світі. Як наслідок, за перші тринадцять років нового тисячоліття в усіх куточках світу спостерігається підвищений інтерес до мегаподій і, перш за все, до боротьби за право їх проведення, оскільки мегаподії продовжують демонструвати здатність не тільки генерувати позитивні економічні впливи, але й відігравати істотну роль у розвитку сфери туризму, культури, освіти, у відновленні міських територій [6].

Зростання значущості і популярності мега-подій у другій половині ХХ ст., згідно з аналізом Д. Гетца, супроводжувалось посиленням настільки ж пильного академічного інтересу до них [15]. Індустрія мегаподій, що добре відома в таких своїх формах, як економічні виставки, спортивні змагання та культурні

фестивалі, – в якості предмета для наукового дослідження сьогодні є вельми новою і незвіданою [14].

Перші наукові роботи в цій галузі було присвячено оцінці вироблених мегаподіями ефектів на економіку приймаючих міст і країн (У. Гартнер, Д. Холчек, П. Лінч, Р. Йенсен, Дж. Річі, П. Макклауд, Дж. Сайм, С. Холл, П. Лонг) [13; 19].

Проте з часом дослідницький фокус поступово розширюється, і з кожною новою роботою очевиднішою стає здатність мегаподій бути серйозними стимулами і для соціальних змін у суспільстві.

Комплекс соціокультурних досліджень розглядає мега-події з позицій соціального розвитку та взаємодії, соціального капіталу, групової та поселенської ідентифікації, реурбанізації територій, комерціалізації культури тощо (Г. Вейтт, З. Ерлс, А. Ліск, Л. Міннаерт, М. Робертсон, П. Роджерс, А. Сміт, А. Тейлор, А. Томпсон, Т. Фокс, Т. Хінч, К. Шленкер Н. Шуленнкорф та ін.) [21; 25 – 27].

З середини 1990-х рр. дослідницький інтерес учених став виявлятися і до проблематики впливу підготовки та проведення мега-подій на навколишнє середовище (С. Аркодія, Д. Гратіон, С. Джонс, С. Діксон, А. Коллінз, М. Мандей, М. Расіті, Р. Стокс та ін.) [8; 9; 16].

Зростаюча кількість досліджень впливу мегаподій на різні сфери життя приймаючих міст сприяла виробленню потрібного підходу до їх розгляду і оцінки, а на цій основі – дослідження стійкості подій [18]. Так, Т. Андерссон, Д. Гетц, Л. Двайер, Л. Джаго, Р. Меллор, Н. Містіліс, Р. Спурр, П. Форсайт та ін. у своїх працях прагнуть довести, що успіх мегаподії, незважаючи досить часто перебільшення переваг від її організації, повинен стосуватися не тільки прямого економічного впливу, але й усіх тих позитивних і негативних впливів, які ця подія здійснює на соціокультурну, інфраструктурну і політичну сфери [10; 11].

Ураховуючи серйозність напрацювань у розкритті сутності економічного і соціального впливу різноманітних глобальних подій, несуттєвим виглядає кількість досліджень, які розкривають проблеми політичного впливу, взаємин між урядом, організаторами події та місцевими громадами і т. ін. (Е. Вуд, М. Джексон, Г. Москардо, Д. О'Салліван, Д. Пікернелл, Дж. Сен'ярд тощо) [22; 23].

Враховуючи важливість і значущість мегаподій, з точки зору національних урядів більшості країн світу, сьогодні значно актуалізується проблема аналізу та оцінки координуючої ролі центральної влади, державних агенцій і відомств, включеності громадськості в підготовчі процеси щодо проведення важливих спортивних подій, удосконалення політики регіонального розвитку і т. ін. Тобто, йдеться ще про один напрямок наукових досліджень у зв'язку з мегаподіями – управлінський (Б. Грін, С. Коста, М. Фітцджеральд, В. Зіакас, М. Парент, Л. Ескеруд, Д. Ханстад та ін.) [17; 24; 28].

Що ж примушує національні уряди конкурувати один з одним за право проведення спортивних мегаподій? Насамперед, позитивний досвід минулого як власний, так і інших країн-організаторів. У сучасному світі поширене уявлення про те, що головні спортивні події міжнародного рівня здатні надати країні-

господарю унікальні можливості для прискореного інфраструктурного розвитку приймаючих міст, стати короткостроковим, але істотним джерелом доходів.

Отже, мега-події без перебільшення можна вважати потужним стимулом для упровадження політики інтенсивного територіального розвитку. Організація і проведення глобальних мегаподій – важливий фактор модернізації, реконструкції і розвитку, за допомогою якого приймаючі міста отримують можливість активізувати власний соціально-економічний розвиток, виконуючи при цьому роль і функції “полісів зростання” або “точок розвитку” для свого регіону і країни в цілому.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій та сталий розвиток регіону (концептуальні основи та методологія) / [В. М. Бабаєв, Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський та ін.]. – Х. : НТУ “ХП”, 2006. – 444 с.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; [пер. с англ.]. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
3. Уткин Э. А. Государственное и региональное управление / Э. А. Уткин, А. Ф. Денисов. – М. : ИКФ “ЭКМОС”, 2002. – 320 с.
4. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 4–13.
5. Allen J. Festival and Special Event Management, 5th ed. / [J. Allen, W. O’Toole, R. Harris, I. McDonnell]. – Brisbane, John Wiley & Sons, 2011.
6. Events Management, 3rd ed. / [G. Bowdin, J. Allen, W. O’Toole]. – Oxford, Butterworth-Heinemann, 2011.
7. Cairncross F. The Death of Distance: How the communications revolution is changing our lives / F. Cairncross. – Harvard Business School Press, 2001.
8. Collins A. Assessing the environmental impacts of mega sporting events: two options? / A. Collins, C. Jones, M. Munday // Tourism Management. – 2009. – Vol. 30. – №6. – P. 828–837.
9. Dickson C. Promoting sustainable event practice: the role of professional associations / C. Dickson, C. Arcodia // International Journal of Hospitality Management. – 2010 – Vol. 29 – № 2. – P. 236–244.
10. Dwyer L. Estimating the impacts of special events on an economy / L. Dwyer, P. Forsyth, R. Spurr // Journal of Travel Research. – 2005. – Vol. 43 – №4. – P. 351–359.
11. Dwyer L. A framework for assessing ‘tangible’ and ‘intangible’ impacts of events and conventions / L. Dwyer, R. Mellor, N. Mistilis, T. Mules // Event Management. – 2000. – Vol. 6. – №3. – P. 175–189.
12. Essex S. Olympic games: catalyst of urban change / S. Essex, B. Chalkley // Leisure Studies. – 1998. – №17. – P. 187–206.
13. Gartner W. Economic impact of an annual tourism industry exposition / W. Gartner, D. Holecek // Annals of Tourism Research. – 1983. – Vol. 10. – №2. – P. 199–212.
14. Getz D. Event Management and Event Tourism, 2nd ed. / D. Getz. – New York, Cognizant Communication Corporation, 2005.

15. *Getz D.* Policy for sustainable and responsible festivals and events: institutionalization of a new paradigm / D. Getz // Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events. – 2009. – Vol. 1. – № 1. – P. 61–78.
16. *Gration D.* The blended festivalscape and its sustainability at non urban festivals / D. Gration, C. Arcodia, M. Raciti, R. Stokes // Event Management. – 2011. – Vol. 15. – №4. – P. 343–359.
17. *Green B.* Marketing the host city: analyzing exposure generated by a sport event / [B. Green, C. Costa, M. Fitzgerald] // International Journal of Sports Marketing & Sponsorship. – 2003. – Vol. 4. – №4. – P. 335–353.
18. *Hede A.* Managing special events in the new era of the triple bottom line / A. Hede // Event Management. – 2007. – Vol. 11. – №1/2. – P. 13–22.
19. *Lynch P.* The economic impact of the X11 Commonwealth Games on the Brisbane region / P. Lynch, R. Jensen // Urban Policy and Research. – 1984. – Vol. 2. – №3. – P. 11–14.
20. *Mair J.* An exploration of events research: event topics, themes and emerging trends / J. Mair, M. Whitford // International Journal of Event and Festival Management. – 2013. – Vol. 4. – № 1. – P. 6–30.
21. *Minnaert L.* An Olympic legacy for all? The non-infrastructural outcomes of the Olympic Games for socially excluded groups (Atlanta 1996 –Beijing 2008) / L. Minnaert // Tourism Management. – 2011. – Vol. 33. – №2. – P. 361–370.
22. *O’Sullivan D.* Festival tourism: a contributor to sustainable local economic development? / D. O’Sullivan, M. Jackson // Journal of Sustainable Tourism. – 2002. – Vol. 10. – №4. – P. 325–342.
23. *O’Sullivan D.* Public sector evaluation of festivals and special events / D. O’Sullivan, D. Pickernell, J. Senyard // Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events. – 2009. – Vol. 1. – №1. – P. 19–36.
24. *Parent M.* Brand creation in international recurring sports events / M. Parent, L. Eskerud, D. Hanstad // Sport Management Review. – 2012. – Vol. 15. – №2. – P. 145–159.
25. *Robertson M.* Progressing socio-cultural impact evaluation for festivals: literature synthesis and measuring perceptions / M. Robertson, P. Rogers, A. Leask // Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events. – 2009. – Vol. 1. – №2. – P. 156–169.
26. *Schulenkorf N.* Intercommunity sport events: vehicles and catalysts for social capital in divided societies / N. Schulenkorf, A. Thomson, K. Schlenker // Event Management. – 2011. – Vol. 15. – №2. – P. 105–119.
27. *Smith A.* From ‘event-led’ to ‘event-themed’ regeneration: the 2002 Commonwealth Games Legacy Programme / A. Smith, T. Fox // Urban Studies. – 2007. – Vol. 44. – №5/6. – P. 1125–1143.
28. *Ziakas V.* Event portfolio and multi-purpose development: establishing the conceptual grounds / V. Ziakas, C. Costa // Sport Management Review. – 2011. – Vol. 14. – №4. – P. 409–423.

Надійшла до редколегії 23.11.2013 р.